

SLOVENSKÝ **NÁRODOPIŠ** **2**

VENOVANÉ 30. VÝROČIU ZDRUŽSTEVNENIA POĽNOHOSPODÁR-
STVA V ČSSR

ПОСВЯЩАЕТСЯ 30. ГОДОВЩИНЕ КОЛЛЕКТИВИЗАЦИИ
СЕЛЬСКОГО ХОЗЯЙСТВА В ЧССР

DEDICATED TO THE 30th ANNIVERSARY OF SOCIALIST
COLLECTIVIZATION IN ČSSR

DEM 30. JUBILÄUM DER SOZIALISTISCHEN KOLLEKTIVIERUNG
IN DER ČSSR GEWIDMET

*Na obálke: Str. 1. Hrabanie slamy pracovníčkami JRD v tradičnom, sčasti už
pozmenenom pracovnom odeve. Sebechleby. Foto A. Pranda 1977. NÚ SAV*

*Str. 4. Tradičný odev detí, dievčaťa a ženy, v súčasnosti ešte bežne používaný
pri slávnostných príležitostiach. Sebechleby. Foto A. Pranda 1977. NÚ SAV*

*Koncovky na stranách 188, 206, 207, 229, 267, 272, 286, 279, 291, 312, 336 sú
detaily praslic. Krnišov-Kráľovce. Kresby E. Mlynárová 1978. NÚ SAV*

V prezentovanom čísle Slovenského národopisu sú online prístupné iba publikácie pracovníkov Ústavu etnológie SAV (v obsahu farebne odlišené).

Ostatné práce, na ktoré ÚEt SAV nemá licenčné zmluvy, sú vynechané.

Slovenský národopis je evidovaný v nasledujúcich databázach

www.ebsco.com

www.cejsh.icm.edu.pl

www.ceeol.de

www.mla.org

www.ulrichsweb.com

www.willingspress.com

Impaktovaná databáza European Science Foundation (ESF)
European Reference Index for the Humanities (ERIH): www.esf.org

SLOVENSKÝ NÁRODOPIS 2. 1979

OBSAH

ŠTÚDIE

Soňa Burlasová: Piesne s tematikou jednotných roľníckych družstiev ako problém súčasnej ľudovej tvorby . . . 163

KULTÚRA DRUŽSTEVNEJ DEDINY SEBECHLEBY

Úvod 207

Adam Pranda: Národopisný výskum družstevnej dediny (problémy, metódy, ciele) 209

Ema Kahounová — Drábiková: Odras poľnohospodárskej ekonomiky v zmenách ľudovej kultúry družstevnej dediny 230

Viera Valentová: Súčasné premeny bývania v družstevnej dedine Sebechleby 243

Viera Nosálová: Kontinuita tradícií a ich zmeny v súčasnom odevu 254

Peter Salner: Štruktúra súčasnej rodiny v Sebechleboch 268

Elena Neumanová: Pracovná akti-

vita starého človeka na dedine a jeho postoje k súčasnosti očami psychológa 273

Josef Kander: Městský život a chování obyvatel měst očima vesničanů 280

Viera Feglová: Funkcie tradičných prvkov v súčasnom svadobnom obradovom systéme v Sebechleboch 287

Milan Leščák: Organizačný štatút a súčasné podoby fašiangov v Sebechleboch 292

Oľga Danglová: Obradové pečivo ako rituálna a výtvarná súčasť svadobného obradu v Sebechleboch 299

DISKUSIA — GLOSÝ

Božena Filová: Výskum kultúry a spôsobu života družstevnej dediny v kontexte súčasných úloh slovenskej národopisnej vedy 309

Václav Frolec: K metodickým otázkam etnografického terénneho výskumu súčasnej vesnice 315

СОДЕРЖАНИЕ

СТАТЬИ

Со́ня Бу́рласова: Песни с тематикой Единых сельскохозяйственных кооперативов как проблема современного народного творчества 163

КУЛЬТУРА КООПЕРИРОВАННОЙ ДЕРЕВНИ СЕБЕХЛЕБЫ

Введение 207

Адам Пра́нда: Этнографическое изучение кооперированной деревни (проблемы, методы, цели) 209

Ема Ка́гоунова-Дра́бикова: Отражение сельскохозяйственной экономики на изменении народной культуры кооперативной деревни 230

Ве́ра Ва́лентова: Современные изменения в жилище кооперативной деревни Себехлебы 243

Ве́ра Но́сало́ва: Преемственность

традиций и их изменения в современной одежде 254

Пе́тер Са́льнер: Структура современной семьи в Себехлебах 268

Еле́на Не́уманова: Трудовая активность старого человека в деревне и его отношение к современности глазами психолога 273

Йо́сеф Ка́ндерт: Городская жизнь и манера поведения горожан глазами деревенских жителей 280

Ве́ра Фе́глова: Традиционные элементы и их функции в современной свадебной обрядовой системе в Себехлебах 287

Ми́лан Ле́щак: Организационный статут и современные формы масленицы в Себехлебах 292

О́льга Да́нглова: Обрядовые изделия

из теста как ритуальная и художественная составная часть свадебного обряда в Себехлебах	219
ДИСКУССИЯ — КОММЕНТАРИИ	
Божена Филова: Изучение культуры и образа жизни кооперативной деревни	

в контексте современных задач словацкой этнографической науки	309
Вацлав Фролец: К вопросам методики этнографических полевых исследований в современной деревне	315

INHALT

STUDIEN

Soňa Burlasová: Lieder mit der Thematik der landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaften als Problem des gegenwärtigen Liedschaffens	163
DIE KULTUR DES GENOSSENSCHAFTLICHEN DORFES SEBECHLEBY	
Einleitung	207
Adam Pranda: Die ethnographische Erforschung der Kultur im genossenschaftlichen Dorf (Probleme, Methoden, Ziele)	209
Ema Kahounová — Drábiková: Die Auswirkungen der landwirtschaftlichen Ökonomie auf die Veränderungen der Volkskultur im genossenschaftlichen Dorf	230
Viera Valentová: Die gegenwärtigen Veränderungen des Wohnens im genossenschaftlichen Dorf Sebechleby	243
Viera Nosálová: Die Kontinuität der Tradition und ihre Veränderungen in der heutigen Kleidung	254
Peter Salner: Die Erforschung der heutigen Familien in Sebechleby	268
Elena Neumanová: Die Arbeitsak-	

ktivität der alten Menschen im Dorf und ihre Einstellung zur Gegenwart in den Augen des Psychologen	273
Josef Kandert: Das städtische Leben und das Verhalten der Stadtbewohner in den Augen der Dörfler	280
Viera Feglová: Die traditionellen Elemente und ihre Funktion in der heutigen Hochzeitszeremonie in Sebechleby	287
Milan Leščák: Das Organisationsstatut und die heutigen Formen des Faschings in Sebechleby	292
Oľga Danglová: Das zeremonielle Gebäck als rituelle und künstlerische Komponente der Hochzeitszeremonie in Sebechleby	299

DISKUSSION

Božena Filová: Die Erforschung der Kultur und des Lebensstiles des genossenschaftlichen Dorfes im Kontext der gegenwärtigen Aufgaben der slowakischen volkskundlichen Wissenschaft	309
Václav Frolec: Methodische Fragen der ethnographischen Terrainforschung des heutigen Dorfes	315

CONTENTS

ARTICLES

Soňa Burlasová: Songs with the Theme of Collective Farms as a Problem of Present Folk Creation	163
THE CULTURE OF THE COOPERATIVE VILLAGE SEBECHLEBY	
Introduction	207
Adam Pranda: Ethnographic Research of Cooperative Village (Problems, Methods, Aims)	209
Ema Kahounová — Drábiková: Reflection of the Agricultural Economy in the Changes of Folk Culture in Cooperative Village	230
Viera Valentová: Present Changes in the Dwelling of the Cooperative Village Sebechleby	243
Viera Nosálová: The Continuity of Traditions and their Changes in the Present Dress	254
Peter Salner: The Structure of the Present Day Family in Sebechleby	268
Elena Neumanová: Working Activity of Old Persons in the Village and	

their Attitude to the Present Time in the Eyes of a Psychologist	273
Josef Kandert: Town Life and Behaviour of Town Inhabitants in the Eyes of Villagers	280
Viera Feglová: Traditional Elements and their Function in the Present Wedding Ceremony in Sebechleby	287
Milan Leščák: The Statute of Organization and Present Forms of Carnivals in Sebechleby	292
Oľga Danglová: Ceremonial Pastry as a Ritual and Creative Component of the Wedding Ceremony in Sebechleby	299

DISCUSSION

Božena Filová: The Research of Culture and Way of Life of the Cooperative Village in the Context with the Present Tasks of the Slovak Ethnographic Science	309
Václav Frolec: Methodic Questions of the Ethnographic Terrain Research of the Present Village	315

ORGANIZAČNÝ ŠTATÚT A SÚČASNÉ PODOBY FAŠIANGOV V SEBECHLEBOCH

MILAN LEŠČÁK

Národopisný ústav SAV, Bratislava

P. G. Bogatyriov vytyčujúc úlohy synchrónnej etnografie napísal veľmi závažný metodologický postulát hovoriaci o nepredpojatosti v chápaní národopisného výskumu vo vzťahu k súčasným procesom. Hovorí, že hlavnou úlohou je skúmať, ako sa spájajú v kolektívnom vedomí nositeľov tradície kultúrne prvky rôznej proveniencie, ako sa vlastne utvára systém aktívne i pasívne žijúcej súčasnej tradície.¹

Ak chceme riešiť problém existencie tradícií v súčasnosti, nezaobídeme sa bez odpovede na dve základné otázky:

a) aká je funkcia a životnosť pretrvávajúcích tradičných prvkov v súčasnosti,

b) aké sú procesy konštituovania nových tradícií, t. j. ktoré nové prvky vytvárajú model súčasnej tradície.

S oboma otázkami súvisí celý rad gnozeologických a axiologických problémov, ktoré sú vzájomne úzko pospájané. Ich vysvetlenie potrebuje všestranný analyticko-syntetický prístup. Našou skromnou úlohou je ukázať, aké možnosti v tomto smere poskytuje súčasný terénny materiál.

Ak sa hovorí o vývoji a zmenách v súvislosti s fašiangovými obchádzkami, najčastejšie sa analýza ich vývinových tendencií uzatvára formuláciou „v súčasnosti majú fašiangy v prevažnej miere zábavnú funkciu“ alebo „obradovú

funkciu vystriedala funkcia zábavná“, prípadne, čo je presnejšie, čítame, že „obradné črty vystriedal motív spoločenského vyžitia“. S takýmito málo konkrétnymi konštatovaniami sa stretávame v domácej i zahraničnej literatúre.

Tým sa živá existujúca tradícia dostáva do veľmi zaokrúhleného objektívu pozorovania. Historický pohľad na problematiku je vcelku jasný. Charakterizuje všetky tri okruhy prvkov, ktoré pôsobili na výrazovú, významovú i funkčnú stránku fašiangov.

Prvý okruh sa obyčajne charakterizuje ako autochtónny, magicko-obradový, druhý okruh rozvíja mestskú tradíciu karnevalových slávností, tretí tvoria záver fašiangov, súvisí s kultom mŕtvych a viaže sa na Popolečnú stredu.² Nemienime sa, prirodzene, v tomto príspevku zaoberať geneticko-historickými koreňmi fašiangov, ani polemizovať s takými, či podobnými geneticko-historickými závermi. Konštatujeme len, že v Sebechleboch po prvej svetovej vojne dominuje karnevalizovaná podoba fašiangov. Chceme sa zastaviť pri sebechlebských fašiangoch a povedať niečo konkrétne, čo by spresnilo pravdivé tvrdenie o zábavnej funkcii súčasných fašiangov. Fašiangy sme si vybrali napokon ako jeden z mnohých príkladov kontinuity a diskontinuity vo vývine lokálnej kultúrnej tradície, príznačnej pre

sucasnu socialisticku dedinu. Pre Sebechleby pochopiteľne v jej variatívnej podobe.

Kolektívna pamäť súčasných Sebechlebov jednoznačne potvrdzuje nepretržitosť fašiangovej tradície a radí ju k typickým starým zvyklostiam, ktoré podľa názoru všetkých generácií existujú „od nepamäti“. Podľa domácich informátorov je táto tradícia oveľa staršia a živšia ako fašiangy v susedných dedinách. Oveľa diferencovanejšie sa javia názory jednotlivých generácií na súčasné formy a spoločenskú funkciu fašiangov. Najstaršia generácia kritizuje súčasné fašiangy a pokladá ich za chudobnejšie, málo živé, krátko trvajúce a pod. Stredná generácia tiež chváli vlastnú fašiangovú produkciu a rozvíja v tejto súvislosti niekoľko zrejme všeobecne známych historiek z „ich fašiangov“, pričom kriticky sa vyjadruje o nedostatočnej aktivite súčasných organizátorov fašiangov. Najmladšia generácia poukazuje na problémy hľadania foriem adekvátneho kultúrneho vyžitia, ktoré sa neohraničuje len na domáce prostredie a na presadzovanie skupinových záujmov v súvislosti so zamestnaním a vzdelanostnou úrovňou, čo narušuje pôvodnú integritu mládežníckeho života, akú poznávajú z rozprávania o minulosti.

Poznávanie skutočného vývinu a modelu fašiangových zvyklostí je prostredníctvom jednotlivých informátorov pomerne jednoduché. Vývin i formy fašiangov v Sebechleboch možno charakterizovať najmä zmenami ich inštitucionálno-organizačnej bázy.

Najstarší organizačný model uchovaný kolektívnou pamäťou vyzeral nasledovne:

Fašiangy organizoval „mládeňský richtár“, volený spravidla 25. januára na Pavla, aby túto prvú stabilnú a význačnú zábavnú príležitosť mohol pripraviť (povolenie, muzika, miesto zábavy, finančné zabezpečenie). Fašiangové sviat-

ky začínali sa v sobotu a nedeľu zábavami. Konali sa spravidla tri zábavy — u mládeňského richtára sa samostatne zabávala mládež, v krčme „ženáci“ v škole popoludní mali svoju zábavu deti.

Ako dôvod rozčleňovania mládeže a „ženáčov“ sa uvádza nedostatok vhodných priestorov — no zdá sa, že istú úlohu tu mali aj iné okolnosti, ktoré budú potrebné podrobne preskúmať.

V pondelok ráno chodili po dedin mládenci na čele s mládeňským richtárom a s muzikou po domácnostiach. Mládeňský richtár žiadal krátkym príhovorom o dovoľenie vstupu sprievodi do jednotlivých dvorov. V sprievode bol jeden maskovaný účastník oblečený do obráteného kožucha a natretý sa dzami, ktorý niesol ražeň. Najčastejšie ho viezli na káre, voziku alebo spoločne s muzikou šiel na voze. Celý sprievod išiel po dedine, veselo spievajúc a žartujúc. Jeho členovia sa správali uvoľnene robili dvojzmyselné poznámky a posmech z okolostojacich i zo seba. Po vytancovaní domácich dievčat prijali o gazdinej výslužku a išli do ďalšieho domu. Svoju obchôdzku skončili v dom mládeňského richtára, kde nechal „proviant“ a pokračovali do rána v tancovačke. V utorok alebo stredu večer sa u mládeňského richtára alebo v krčme usporiadala „praženica“, kde prišla väčšina mladých, najmä tí, čo sa najviac zaslúžili o organizovanie fašiangových zábav. Táto zásada platí i v súčasnosti. Praženica trvala do polnoci, zväčša niečo kratšie, aby bol čas na odprevadenie dievčat.

Medzi svetovými vojnami, no najmä po druhej svetovej vojne sa postupne stabilizoval ako súčasť fašiangov sobotný najvyšší maškarný ples (podľa mestského vzoru s doma vyrobenými alebo kúpenými maskami s neodmysliteľnou tom bolou), pričom sa začali usporadúvať spoločné zábavy mládeže a dospelých. V tombole sa hlasovalo o najkrajší

masku. Táto forma fašiangovej zábavy sa postupne stabilizovala v päťdesiatych rokoch ako súčasť fašiangového diania, hoci bola celkom rozdielnej proveniencie. Maškarný ples preto neorganizoval mládenecký richtár, ale rôzne spoločenské organizácie, v posledných rokoch najmä zväzaci.

Do kontextu fašiangových osláv sa včlenila tiež pod vonkajšími vplyvmi i voľba kráľovnej krásy (údajne od rokov 1939—1942) na nedeľňajšej zábave. Toto navrstvovanie jednotlivých prvkov vytvorilo súčasný model fašiangov, ktorý sa konštituoval približne v posledných dvoch desaťročiach.

Ako vidieť, do popredia vystúpili postupne typické karnevalizačné prvky fašiangovej tradície, ktoré prekryli dnes už ťažko vystopovateľné magicko-obradové formy fašiangovej obchôdzky a ktoré nesporne boli v minulosti jej súčasťou.

Je možné teda povedať, že *súčasná fašiangová tradícia v Sebechleboch sa utvárala navrstvovaním rôznych elementov, domácej a importovanej tradície a kodifikovala evidentne zábavnú funkciu tak vo výrazovej, ako aj vo významovej sfére.*

Súčasná fašiangy sa opierajú o tieto archaické autochtónne prvky: tanečná zábava dospelých a mládeže, obchôdzka, posedenie pri výslužke. Konštituovali sa či prenikli do súčasnej štruktúry tieto prvky novej tradície: maškarný ples s voľbou najkrajšej masky a voľba kráľovnej krásy v rámci tanečnej zábavy.

Produktívnymi sa ukazujú elementy, ktoré umožňujú ekonomickú sebestačnosť usporiadateľov, zvýšenie komunikačných možností s mládežou z okolitých dedín a vytvorenie podmienok k jednoduchým formám individuálnej zábavy bez obradových noriem, čo súvisí s predchádzajúcim momentom. I napriek tomu sa v Sebechleboch uchovávajú určité lokálne črty fašiangovej tradície. Sú v opisanej podobe súčasťou

socialistickej kultúry v Sebechleboch. Vo vnímaní súčasníkov predstavuje ich spoločenský i obradový charakter však novú hodnotovú kvalitu. Prejdime od opisu ich vonkajších znakov k niektorým infraštrukturálnym prvkom, ktoré nachádzame predovšetkým v organizačno-inštitucionálnej, potom v komunikačnej a napokon hodnotovo-orientačnej sfére.

Povedali sme, že najvýraznejším znakom fašiangovej tradície v Sebechleboch bola fašiangová obchôdzka, ktorú organizoval a doteraz organizuje „mladenský richtár“ ako jedna z mála funkcií, ktorá prešla z archaickej štruktúry inštitucionalizácie spoločenského života do súčasnosti.

V nasledujúcich riadkoch uvedieme niekoľko poznámok k odhaleniu príčin pretrvávania tejto zdanlivo anachronickej inštitúcie, ktorá zaujala viacerých výskumníkov.³

„Mladenský richtár“ bol volený mládcami ako ich reprezentant navonok, predovšetkým voči úradom v obci, voči žandárom i voči cirkvi. Z toho vyplývala i jeho právomoc medzi mládežou. Jeho volebné obdobie bolo rozličné, končilo zásadne ženbou, t. j. prechodom do inej generačno-sociálnej skupiny. Voľba nového mládeneckého richtára mala osobitné vonkajšie ceremoniálne znaky, ktoré majú vymedzené miesto v lokálnej histórii Sebechlebov. Znaky moci boli „lada“, „kančuky“, šable a zástava. Predmety sa spájajú s historickou udalosťou, ktorá v ústnej verzii má viaceré zaujímavé podoby a súvisí s úspešnými bojmi Sebechlebanov s Turkami. Nový richtár sa po voľbe zapísal do zvláštnej knihy u notára, navštívil faru, kde bol oboznámený s povinnosťami voči cirkvi (výzdoba a pomoc pri cirkevných sviatkoch, čistenie studničiek, zodpovednosť za poriadok v kostole a pod.); potom v sprievode sa „lada“ preniesla k nemu. Tu sa usporiadala i hostina pre zúčastnených mládcov. Práve tento

moment spôsoboval, že vyber richtára bol v minulosti jednoznačne sociálne determinovaný. Otec richtára musel zaplatiť za pohostenie nemalú čiastku v mäse a víne. Úlohu mal i dom, najmä priestor vhodný na usporadúvanie tancovačiek. Voľba mládeneckého richtára bola prestížnou záležitosťou a rodičia z bohatších rodín prikladali tejto udalosti význam, ktorý vedeli i ekonomicky podoprieť.

V druhej polovici päťdesiatych rokov, keď sa družstvo ekonomicky upevnilo, stala sa voľba mládeneckého richtára už vyslovene prestížnou záležitosťou mládeže. Do popredia vystúpila ceremoniálna stránka voľby, ktorá sa chápala ako vhodné rozšírenie zábavných príležitostí. I tak je pomoc rodičov nevyhnutným predpokladom usporiadania dôstojnej voľby.

Funkcia richtára bola nevyhnutná na prepojenie tradičných a netradičných zábavných príležitostí najmä tam, kde nevystupovali navonok spoločenské organizácie, alebo kde si to vyžiadala obradová tradícia (svadba, výkupné a dar počas svadby, stavanie a skladanie májov, Hromnice a pod.). Väčšinu mládežníckych podujatí prevzal na seba Socialistický zväz mládeže. Táto zdvojenosť organizačného štatútu miestnej mládeže nevystúpila do popredia ako antagonistickej, ale ako komplementárny jav.

Ako vyzerá takéto zdvojenie v praxi, ukážeme si na súčasných fašiangoch, hoci je možné ukázať ho na ďalších tradičných príležitostiach vyplývajúcich z tradičného kalendára. SZM má plánovanú časť zábav, ktoré však usporadúva tak, že časť súvisí s tradičnými príležitosťami.

Výročný kultúrny kalendár ustálil tieto tradične konané zábavy:

1. fašiangovú, 2. veľkonočnú, 3. turičnu, 4. na Urbana, 5. na Annu, 6. na Michala, 7. regrútsku (novšia medzivojnová vrstva), 8. silvestrovskú (novšia medzivojnová vrstva).

V Sebecneboch sa konalo v minulých troch rokoch v priemere vyše 25 zába s tancom, o ktoré sa delia podľa plán spoločenské organizácie (najmä T. ČSPO, SZŽ, ČSČK, Zväz invalidov, Peľovnícky zväz).

SZM usporadúva podľa posledných plánov zábavy v termínoch týchto tradičných zábav: fašiangovú, na Urbana, regrútsku, silvestrovskú. Ako vidie spoločenský i organizačný dosah funkcie mládeneckého richtára sa postupne znižuje. Zostáva však aktuálna pre symbolické a ceremoniálne vyjadrenie lokálnych tradícií.

Prejdeme teraz ku konkrétnej analýze rozdelenia organizačných povinností SZM a „mládeneckého richtára“ (spolky pri príprave fašiangov. Výbor SZM zabezpečuje: povolenie zábavy, objednanie hudby, výzdobu sály (2 zväzáck skupiny, každá s inou organizačnou úlohou), maškarný ples, voľbu masiek a nedeľňajšiu riadnu zábavu. Mládenecký richtár s výborom SZM zabezpečuje voľbu kráľovnej krásy, pričom tancuje r záver voľby so starou kráľovnou s predseda SZM sólo s novozvolenou kráľovnou. V pondelok po obchôdzke s sprievod končí u novej kráľovnej krásy, kde mládenecký richtár tancuje s matkou i s kráľovnou sólo. Na tejto hostine a zábave, ktorú usporadúva nová kráľovná krásy, sa zúčastňujú spravidla iba mládenici. Podotýkame, že hostiny voľby richtára i kráľovnej krásy si vyžadujú vysoké finančné náklady (5000—8000 Kčs). Voľba kráľovnej krásy prevzala formálnu podobu voľby mládeneckého richtára. Volí sa obdobným spôsobom a ako symbol dostáva korunku, náušnice, náramok a šerpu. Voľba však prebieha každý rok, pretože prináša finančný zisk a kráľovná krásy nemá nijakú výkonnú funkciu. Systém voľby je menšie závažný. Pri voľbe sa preto viac presadzujú skupinové záujmy nápadníkov priateľov i príbuzných.

V súčasnosti však v oboch prípadoch

prakticky prestali rozhodovať sociálne rozdiely. Prihliada sa však na to, aby nebola kráľovná zvolená viackrát (pretože by to bola pre rodičov predsa len finančná záťaž.).

U richtára alebo v krčme (teraz v klube) sa organizuje v utorok večer jedenie „praženice“, kde chodí i celý výbor SZM a organizátori fašiangov. Treba podotknúť, že v minulosti úloha mládeneckého richtára bola nezastupiteľná. V súčasnosti pri odovzdávaní svadobného daru mládeneckého richtára môže zastúpiť predseda SZM alebo naopak.

Najstaršia generácia hovorí, že predseda SZM je v stupni dôležitosti hneď po mládeneckom richtárovi, mladší hodnotia jeho postavenie opačne. Je zaujímavé, že sa tieto funkcie nikdy nekryjú, hoci richtár býva členom výboru SZM. SZM má svoj finančný rozpočet a mládenecký spolok má svoj, pričom richtár je jeho jediným opatrovateľom s plnou dôverou. Je zaujímavé, že túto funkciu neoficiálne rešpektuje i MNV a funkcionári spoločenských organizácií. (Predseda MNV symbolicky po voľbe prijme „mládenského richtára“.)

Na prvý pohľad je jasné, že pri organizácii fašiangového obradu sa o predvádzanie archaických tradičných prvkov stará mládenecký richtár. Ten je akýmsi reprezentantom pôvodnej integrity mládeže v skúmanom lokálnom spoločenstve. Reprezentuje nadskupinovú záujmy v úzkom okruhu svojho spoločenského pôsobenia. V SZM je činnosť motivovaná súčasným politickým a kultúrno-spoločenským programom. Stelesňuje v konečnom výsledku pretrvávajúcu, Sebechlebom vlastnú tradíciu, čo sa prejavuje v charakteristikách vzťahu Sebechlebanov k iným lokalitám. Tu platí známa Lotmanovská klasifikácia kultúry (estetika odlišného a totožného) zvýraznená v kategórii „my“ — „oni“, „naše — ich“. Tam, kde sa uplatňuje aktívne funkcia mládeneckého richtára, je sprievodným znakom endo-

gamný princíp v organizovaní i v komunikačnej sfére zábavných príležitostí. Voľba kráľovnej krásy, voľba mládeneckého richtára, fašiangová pochôdzka, návšteva a zábava v rodine „kráľovnej krásy“ a záverečná „praženica“ je prístupná prakticky iba domácej mládeži a susedné dediny toto rešpektujú. Na druhej strane zábava i maškarný ples je bohato propagovaný a navštevovaný mladežou z iných obcí, čím organizačný štátut dáva priestor novým formám komunikácie mládeže.

V súčasnosti sa v živote mládeže nevyskytujú momenty poukazujúce na majetkové rozdiely. Vystriedala ich však roztrieštenosť záujmov a podľa viacerých informátorov možno mládež z takéhoto pohľadu rozčleniť na tri základné skupiny, čo súvisí so stupňom vzdelania, dochádzaním do práce mimo dediny a často i rodinnými vzťahmi vo vnútri dediny. Bude úlohou ďalšieho výskumu tento problém bližšie osvetliť.

Mládež vidí v ceremonálnom charaktere súčasných fašiangov možnosť sa aktívne zabaviť. Práve pribúdaním voľného času požiadavky na zábavné príležitosti stúpajú, no zdá sa, že klesá záujem o ich organizovanie a zabezpečenie.

O karnevalizačnom charaktere fašiangov ešte niekoľko slov. M. M. Bachtin určil pre vývin smiechovej tradície stredovekej kultúry tri základné formy prejavov:⁴

1. obradné a mimetické formy,
2. slovesné smiechové diela rôzneho typu (písomné i ústne, čomu zodpovedá v Sebechleboch Geľovská tradícia),
3. rôzne formy a žánre familiárnej populárnej ústnej komunikácie.

Vzhľadom na súčasné formy karnevalizácie je v Sebechleboch zjavný ústup obradnej a mimetickej formy, ktorá dominovala ešte v medzivojnovom období, a do popredia sa dostáva dialogická, parafrázujúca a anekdotická podoba. Bogatyriovom naznačený projekt výskumu ľudového smiechu (vzájomné

tenie, historiky dotvorené pre zábavu, i sama anekdota), najmä poznávania domáceho modelu smiechovej podoby, má širšiu platnosť ako dramaticko-obradové príležitosti.

Zdá sa, že kontinuita tradičných kultúrnych prejavov má svoje organické miesto, ktoré zodpovedá potrebám a záujmom lokálneho spoločenstva:

1. Má jednoznačne pozitívnu funkciu v uvedení si vlastnej lokálnej histórie.

2. Vytvára v systéme hodnôt oporný orientačný bod schopný porovnávania a klasifikácie hodnôt a noriem.

internej a externej komunikácie lokálneho spoločenstva, čo posilňuje vedomie príslušnosti k danému kolektívu a zabezpečuje spoločenský rozhľad dnešnej mládeže.

Je svedectvom produktivity vlastnej lokálnej kultúry a tvorí jeden z prvkov rovnováhy medzi tradičnými a novými formami kultúry. Na príklade fašiangov sa môžeme presvedčiť, že staré produktívne formy a nové prvky v kultúre môžu vytvoriť i v budúcnosti osobitný, lokálne špecifický model súčasného kultúrneho a spoločenského života.

POZNÁMKY

- 1 O týchto myšlienkach P. G. Bogatyriova podrobne v článku LEŠČÁK, M.: Teoretické problémy štúdia súčasného stavu folklóru. In: Československé prednášky pre VII. medzinárodný zjazd slavistov (Varšava 1973). Praha 1973, s. 331–337.
- 2 HORVÁTHOVÁ, E.: Slovensko III. Časť 2, Lud. Bratislava 1975, s. 1016.
- 3 MAJTAN, M. — MAJTANOVÁ, M.: K problematike mládeneckých organizá-

- cií na Slovensku. Slov. Národop., 15, 1967 s. 454–464.
- 4 BACHTIN, M. M.: François Rabelais a lidová kultura středověku a renesance. Praha 1975, s. 7.
- 5 BOGATYRIOV, P. G.: Chudožestvennyj sredstva v jumorističeskom jarmaročnom folklóre. In: Slavianskije literatury. Moskva 1968, s. 294–336.

ОРГАНИЗАЦИОННЫЙ СТАТУТ И СОВРЕМЕННЫЕ ФОРМЫ МАСЛЕНИЦЫ В СЕБЕХЛЕБАХ

Резюме

Автор в своей статье дает анализ современных изменений в развитии локальной масленичной традиции в Себехлебах. Он указывает на жизненность сохраняющихся еще традиционных элементов и на постепенное включение новых элементов в систему современной масленицы и их стабилизацию. Он приходит к заключению,

что местная современная традиция развивалась из первоначальной магическо-обрядовой и карнавальной формы в новую форму карнавала, сохраняя посредством архаической функции «юношеского рихта ра» (старосты прежнего традиционного юношеского союза) некоторые традиционные проявления, особенно обход маслениц

ной процессии с вертелом и съедение «праженицы», приготовленной из собранных во время обхода домов продуктов.

В течение последних десятилетий, благодаря организационной активности общественных институтов, особенно ССМ, укоренились и игровые элементы, дополняющие модель современной масленицы (бал-маскарад, избрание королевы красоты).

Архаические и новые пласты взаимно переплетаются и создают в сознании коллектива единую систему празднования масленицы. Автор указывает при этом на специфику функций ССМ и института юношеского рихтара в развитии локальной традиции масленицы, в первую очередь на взаимное дополнение их действий и форм празднования.

DAS ORGANISATIONSSTATUT UND DIE HEUTIGEN FORMEN DES FASCHINGS IN SEBECHLEBY

Zusammenfassung

Der Autor bringt in seinem Beitrag eine Analyse der Veränderungen in der lokalen Tradition des Faschings in der Gemeinde Sebechleby. Er weist auf die Lebensfähigkeit und die Fortdauer traditioneller Elemente und auf die allmähliche Eingliederung und Stabilisation neuer Elemente in das System des heutigen Faschings hin. Seine Ausführungen münden in der Feststellung, daß sich die heutige lokale Faschingstradition in Sebechleby aus der ursprünglich magisch-zeremoniellen und Karnevalsform zu einer neuen Form der Belustigung entwickelt hat. Durch das Weiterbestehen der archaischen Institution des „Burschenrichters“ (Vorsitzender des ehemaligen traditionellen Vereins der männlichen Dorfjugend) wurden mehrere traditionelle Bräuche in das heutige Faschingsfest übernommen, besonders der Faschingsumzug mit dem Speiß, auf den die Gaben der Einwohner (Speck, Wurst, Schinken, Fleisch) aufgespießt werden, und das gemeinsame Verzehren der „Eierspei-

se“, die aus den beim Umzug gesammelten Eiern zubereitet wird.

Durch die Aktivität der gesellschaftlichen Organisationen, insbesondere des Sozialistischen Jugendverbandes, haben sich im Laufe der letzten Jahrzehnte weitere unterhaltende Elemente in das Faschingsfest eingebürgert, die das Modell der heutigen Faschingsunterhaltung vervollständigen (Maskenball, Wahl einer Schönheitskönigin u. a.).

Die archaischen und neueren Elemente durchdringen einander und formen gemeinsam das System des Faschingsfestes im Bewußtsein der Dorfgemeinschaft. Abschließend weist der Verfasser auf die spezifische Funktion des Sozialistischen Jugendverbandes und auf die Rolle der Institution des Burschenrichters bei der Ausgestaltung der lokalen Faschingstradition hin, namentlich auf den komplementären Charakter ihrer Auswirkungen auf die Formen der Unterhaltung.

SLOVENSKÝ NÁROPOPIŠ

Časopis Národopisného ústavu Slovenskej
akadémie vied

Ročník 27, 1979, číslo 2

Vychádza štyri razy do roka
Vydáva VEDA, vydavateľstvo Slovenskej
akadémie vied

Hlavná redaktorka
PhDr. Božena FILOVÁ, CSc.

Výkonná redaktorka
PhDr. VIERA GAŠPARÍKOVÁ, CSc.

Tajomníčka redakcie
PhDr. Zora Vanovičová

Typografia: *Ivan Kovačević*

Redakčná rada: PhDr. Ján Botík, CSc.,
PhDr. Soňa Burlasová, CSc., doc. PhDr.
Václav Frolec, CSc., doc. PhDr. Emília
Horváthová, CSc., PhDr. Soňa Kovačevićová,
CSc., Igor Krištek, CSc., PhDr. Milan
Leščák, CSc., doc. PhDr. Ján Michálek,
CSc., PhDr. Ján Mjartan, DrSc., doc.
PhDr. Štefan Mruškovič, CSc., PhDr.
Viera Nosáľová, CSc., PhDr. Adam Pranda,
CSc., doc. PhDr. Antonín Robek, CSc.

Redakcia: 884 16 Bratislava, Klemensova 19
Vytlačili Tlačiarne Slovenského národného
povstania, n. p., Martin

Jednotlivé číslo Kčs 20,—; celoročné pred-
platné Kčs 80,—

Výmer SÚTI č. 8/6

Rozširuje Poštová novinová služba, objed-
návky vrátane do zahraničia a predplatné
prijíma PNS — Ústredná expedícia a do-
voz tlače, Gottwaldovo nám. 6/VII, 884 19
Bratislava. Možno objednať aj na každej
pošte alebo u doručovateľa.

© VEDA, vydavateľstvo Slovenskej aka-
adémie vied, 1979

СЛОВАЦКАЯ ЭТНОГРАФИЯ

Журнал Института этнографии Словацкой Ака-
демии Наук

Год издания 27, 1979, № 2

Издается четыре раза в год

«ВЕДА», издательство Словацкой Академии
Наук

Редакторы Д-р Божена Филова и Д-р Вера
Гашпарикова

Адрес редакции: 884 16 Братислава, Клемен-
сова 19

SLOWAKISCHE VOLKSKUNDE

Zeitschrift des Ethnographischen Institutes
der Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Jahrgang 27, 1979 Nr. 2. Erscheint viermal
im Jahre

Herausgegeben vom VEDA, Verlag der
Slowakischen Akademie der Wissen-
schaften

Redakteure PhDr. Božena Filová und
PhDr. Viera Gašpariková

Redaktion: 884 16 Bratislava, Klemenso-
va 19

SLOVAK ETHNOGRAPHY

Journal of the Ethnographic Institute of
the Slovak Academy of Sciences

Volume 27, 1979, No. 2

Published quarterly by VEDA, the Pub-
lishing House of the Slovak Academy of
Sciences.

Managing Editors PhDr. Božena Filová
and PhDr. Viera Gašpariková

Editor: 884 16 Bratislava, Klemensova 19,
L'ETHNOGRAPHIE SLOVAQUE

Revue de l'Institut d'Ethnographie de
l'Académie slovaque des sciences

Anné 27, 1979, No. 2

Paraît quatre fois par an, Editions de VE-
DA, maison d'édition de l'Académie slova-
que des sciences

Rédacteurs: PhDr. Božena Filová et
PhDr. Viera Gašpariková

Rédaction: 884 16 Bratislava, Klemensova
19

Distributed in the socialist countries by
SLOVART Ltd., Leningradská 11, Brati-
slava, Czechoslovakia, Distributed in West
Germany and West Berlin by KUBON
UND SAGNER, D-8000 München 34, Post-
fach 68, Bundesrepublik Deutschland. For
all other countries, distribution rights are
held by JOHN BENJAMINS, N. V., Peri-
odical Trade, Amsteldijk 44, Amsterdam
Netherlands.

